

บทนำ

กรมพระนเรศวรฤทธิทรงได้รับสมัญญานามว่า “บิดาแห่งสำมะโนประชากรและทะเบียนราษฎร” เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มให้มีการจัดทำ “บัญชีสำมะโนครัวและการจดทะเบียนคนเกิด คนตาย คนย้ายเข้าย้ายออก” ด้วยการถวายนามคิดเห็นแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงเป็นผู้ออกแบบการทำสำมะโนประชากร การจดทะเบียนราษฎรสมัยใหม่ของประเทศไทย

ความเห็นที่จะจัดการทำบัญชีคนเกิดคนตายที่จะพิมพ์ไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การจดทะเบียนราษฎร ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 มีนาคม 2558 นี้ เป็นลายพระหัตถ์ของกรมพระนเรศวรฤทธิ แม้มิได้ลงวันที่ไว้ แต่ในแบบการลงบัญชีคนเกิดที่ทรงร่างไว้เป็นตัวอย่างสำหรับแขวงกรุงเทพฯ นั้น ปรากฏจุลศักราช 1251 อยู่จึงพออนุมานได้ว่าความคิดเห็นนี้ เกี่ยวกับการจัดการทำบัญชีคนเกิดคนตายอันเป็นจุดเริ่มต้นของการทะเบียนราษฎรสมัยใหม่นี้ กรมพระนเรศวรฤทธิได้ทรงออกแบบไว้ตั้งแต่พุทธศักราช 2432

ข้อมูลจาก: ปราโมทย์ ประสาทกุล. 2554. “คนนับคน” ประชากรและการพัฒนา. 32(1). 4 – 5 .

3.52.30/1 (12)

ความเห็นที่จะจัดการทำบัญชี
คนเกิด ในพระบรมมหาราชวัง

๑๖๖

กรมพระสุวิบูลย์
พระยาวชิรญาณวิเศษ
ทำบัญชี

ข้อ ๑ เด็กที่เกิดที่ท่าบ่อ (คนเกิด)
เป็นหน้าที่ของกรมพระสุวิบูลย์จะออกแบบแผนข้อบังคับ
ในการทำบัญชี แล้วรับบัญชีไว้ตรวจให้
ทั่วพระบรมมหาราชวัง

หัวเมืองสำคัญ
กรมการคดี
ทำบัญชี

ข้อ ๒ หัวเมืองที่ขึ้นกับกรมการคดีใน
ตำแหน่งที่สังกัดโดย ๑ เป็นเจ้าพนักงานสำหรับ
ออกแบบแผนข้อบังคับในการที่จะทำบัญชี
แล้วรับบัญชีในหัวเมืองนั้นๆ คัดบัญชีพร้อมไว้แล้ว
ส่งต้นฉบับเข้ามายังกรมท่าบ่อ

หัวเมือง ๑ แห่ง
ทำบัญชีที่
อำเภอทำ
ไปส่งกรม
ทำบัญชี

ข้อ ๓) หัวเมือง ๑ แห่งแห่งที่รับ
ทำบัญชี (คนเกิด) ทำบัญชีแล้ว
ในหัวเมืองนั้นๆ (แต่แบ่ง อำเภอ) นั้นต้อง
ประจำประจำเป็น (ตามลำดับทุก ๆ) หัวเมือง
แล้วให้ อำเภอ ในท้องที่ที่รับบัญชีนั้น
ตำแหน่งที่ส่งทำบัญชีแห่งท่าบ่อ (คนเกิด)
ในหัวเมืองนั้นๆ แล้วส่งบัญชีที่
กรมการคดีในหัวเมืองนั้นๆ รับบัญชี แล้วส่ง
ต้นฉบับเข้ามายังกรมท่าบ่อ

กระทรวงมหาด
การ
กรมพระสุวิบูลย์
พระยาวชิรญาณวิเศษ

ข้อ ๔) กรมพระสุวิบูลย์จะจัด
ทำ บัญชี แล้วพิมพ์ออกแจกแก่กรมการคดีสำหรับ
ตรวจดูหมายคนเกิด เช่นแบบที่หมายออกฯ ก,
ออก ๑ กรมการคดีสำหรับเป็นหนังสือสำคัญ ให้แก่ผู้
มาส่งบัญชีคนเกิดเช่นแบบที่หมายออกฯ จ, ออก ๑
กรมการคดีสำหรับทำรายงานที่บอกชื่อคนเกิดเช่นแบบ
ที่หมายออกฯ ข, ออก ๑ กรมการคดีสำหรับส่ง
หมายคนตายเช่นแบบที่หมายออกฯ ค, ออก ๑

(25)

พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตั้ง
 พระราชโอรสพระองค์หนึ่งขึ้นเป็นกษัตริย์
 แห่งกรุงศรีอยุธยาและตั้งแม่ทัพ
 ออกรบรบกับพม่าที่เมืองแครง
 อกุชร์ ๓, ๖๗๑ ลงป้องกันเมือง
 ใต้ถอย กษัตริย์พม่าสำหรับสงคราม
 เช่นแม่ทัพหมอกุชร์ ๗, ๖๗๑ สิ้นสุด
 สงครามโดยสิ้นเชิงแม่ทัพหมอกุชร์ ๗, ๖๗๑
 ปรองดองสมานฉันท์เมืองสำหรับสงคราม
 ให้ถ้อยแก่พระ

(๑) แม่พระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
 แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงตั้งพระโอรส
 แห่งกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นกษัตริย์
 แห่งกรุงศรีอยุธยาและตั้งแม่ทัพ
 ออกรบรบกับพม่าที่เมืองแครง
 อกุชร์ ๓, ๖๗๑ ลงป้องกันเมือง
 ใต้ถอย กษัตริย์พม่าสำหรับสงคราม
 เช่นแม่ทัพหมอกุชร์ ๗, ๖๗๑ สิ้นสุด
 สงครามโดยสิ้นเชิงแม่ทัพหมอกุชร์ ๗, ๖๗๑
 ปรองดองสมานฉันท์เมืองสำหรับสงคราม
 ให้ถ้อยแก่พระ

๑๕๙.๖๐/๑ (๑๕)

การบัญชีแผนกสมุดบันทึก ฉบับแยกพิมพ์
อักษร ก, นนไล

ข้อความในกระดาษ
ที่พิมพ์นี้
คัดลอกมาจาก
ที่พิมพ์ของ...

(๒) แบบกระดาษที่พิมพ์อักษร ก, นน
ไปกระทรวงการบัญชีเขียนหนังสือสำคัญที่แต่ผู้
ลงชื่อยุติคนเกิดไว้เป็นสำคัญสำหรับผู้เกิด ผู้ที่
พนักงานผู้รับหนังสือเขียนขึ้นสำหรับกระทรวง
เป็นต้นพิมพ์แล้วแลมีระเบียบวิธีสำหรับเก็บ
งานลงความอีก ๒๗ แห่ง ๑ ลงเลขลำดับคนเกิดทั้ง
๒ ลงเลขหมายแห่ง ๓ ลงชื่อเมือง ๔ ลงชื่อผู้เกิด
สองแห่ง ๕ ลงกำเนิดผู้เกิดสองแห่ง ๖ ลงชื่อ
เกิด ๗ ลงตำบลที่เกิด ๘ ลงชื่อต ๙ ลงชื่อ
ของต ๑๐ ลงการทำมาหากนของต ๑๑ ลงชื่อ
มารดา ๑๒ ลงชื่อของมารดา ๑๓ ลงชื่อกฎ
มารดาเป็นภรรยาชนิดใด ๑๔ ลงการทำมาหากนของ
มารดา ๑๕ ลงชื่อผู้มาลงบัญชี ๑๖ ลงข้อความ
เกี่ยวชื่อของผู้มาลงบัญชีโดยกับผู้เกิด ๑๗ ลง
ที่มาลงบัญชี ๑๘ ลงชื่อในพนักงานผู้รับลงบัญชี
๑๙ ลงชื่อกรมที่ประทับ ๒๐ ลงชื่อด้วยลาย
มือผู้มาลงบัญชี ๒๑ ลงชื่อใน
หนังสือสำคัญด้วยลายมือ

ด้วยมีที่สำหรับวาง
ออกให้ลงชื่อผู้เกิดภายหลังในวัน
๑ ลงชื่อผู้มาลงบัญชี ๒ ลงชื่อเมือง ๓ ลงเลข
หมายแห่ง ๔ ลงเลขหมายลำดับชื่อ ๕ ลงชื่อก
รูปกรมที่ประทับชื่อ ๖ ลงชื่อในพนักงานผู้รับ
ด้วยลายมือแลกระทรวงการบัญชีให้เขียนให้เต็มเป็น
สำเนาสำหรับฝึกฝนใช้ ด้วยมีตัวอย่างที่ผู้
กระทรวงบัญชีใช้ แลพิมพ์พนักงานกระทรวง
การบัญชีของกระทรวงการบัญชี ฉบับแยกพิมพ์
อักษร ก, นนไล

ว.ร.น. 30/1 (19)

ด้วย เถลิงรัชชชัญญาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ตั้งชื่อใหม่แก่พระบรมมหาราชวังเดิมที่กรุงเทพมหานคร
ตามใบบอกของกรมพระนครบาล และให้ตั้งชื่อใหม่แก่พระบรมมหาราชวัง
เดิมที่กรุงเทพมหานครว่า พระบรมมหาราชวัง และให้ตั้งชื่อใหม่แก่
พระบรมมหาราชวังเดิมที่กรุงเทพมหานครว่า พระบรมมหาราชวัง

ว่าด้วยใบบอก
ตั้งชื่อใหม่
พระบรมมหาราชวัง
ครุฑอก ๒๕

ข้อ ๑๗ ขันมหาเศวตฉัตร (เศวตฉัตร) และธงประจำวัง
ให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาพระบรมมหาราชวังเดิมที่กรุงเทพมหานคร
ฉัตรประจำวัง (เศวตฉัตร) และธงประจำวัง (เศวตฉัตร) ให้เก็บรักษา
ตามพระบรมราชโองการที่ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ทราบทั่วกัน

ว่าด้วยใบบอก
ในพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้อ ๑๘ เสด็จขึ้นแล้ว ให้กำหนด ๓๐ วัน
ให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาพระบรมมหาราชวังเดิมที่กรุงเทพมหานคร
ตามพระบรมราชโองการที่ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ทราบทั่วกัน และให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาพระบรมมหาราชวังเดิมที่
กรุงเทพมหานคร (เศวตฉัตร) และธงประจำวัง (เศวตฉัตร) ให้เก็บรักษา
ตามพระบรมราชโองการที่ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ทราบทั่วกัน และให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาพระบรมมหาราชวังเดิมที่
กรุงเทพมหานคร (เศวตฉัตร) และธงประจำวัง (เศวตฉัตร) ให้เก็บรักษา
ตามพระบรมราชโองการที่ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ทราบทั่วกัน

ว่าด้วยใบบอก
ตั้งชื่อใหม่
พระบรมมหาราชวัง
ครุฑอก ๒๕

ข้อ ๑๙ เสด็จขึ้นแล้ว ให้กำหนด ๓๐ วัน
ให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาพระบรมมหาราชวังเดิมที่กรุงเทพมหานคร
ตามพระบรมราชโองการที่ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ทราบทั่วกัน และให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาพระบรมมหาราชวังเดิมที่
กรุงเทพมหานคร (เศวตฉัตร) และธงประจำวัง (เศวตฉัตร) ให้เก็บรักษา
ตามพระบรมราชโองการที่ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ทราบทั่วกัน และให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาพระบรมมหาราชวังเดิมที่
กรุงเทพมหานคร (เศวตฉัตร) และธงประจำวัง (เศวตฉัตร) ให้เก็บรักษา
ตามพระบรมราชโองการที่ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ทราบทั่วกัน

๑๔

มีกำหนดจะให้เพียงเท่านั้น ครั้นถึงพระยารัตนโกสินทร์
ตามเป็นลำดับด้วยแล้ว เมื่อได้พบกันตามในที่นี้ ก็
กล่าวแต่เฉพาะในจดหมายฉบับที่กล่าวมาแล้ว ๑ ฉบับในหัวเมือง
ใหม่โดยชอบเป็นรายงานสืบให้มายังกรมเทพนบขัตด้วย

ข้อ ๒๐ เจ้าพนักงานแลวงผู้รับเหตุ
คน (เกิด) ในแขวงต่างๆ ทอดกัน ต้องเอาใจใส่สืบสวน
ทั่วคน (เกิด) ใน (หัวเมือง) ต่างๆ ลงในคดีทุกคดี
ไม่อดสงสัย ครั้นผู้กล่าวฟ้องเจ้าพนักงานจะเลยแต่
คดีมีสืบสวนว่าคดีในหนังสือที่กล่าวถึงคดีอยู่ ฝ่ายคน
ใดก็ตามจริง จะรับเจ้าพนักงานผู้เป็นบิดนบขัต
เป็นพี่น้องหลวง

ว่าด้วยเจ้าพนักงาน
ตามหัวเมือง ผู้รับเหตุ
ขาดใจสืบสวน
ในหัวเมืองใหม่
ลงบัญชี

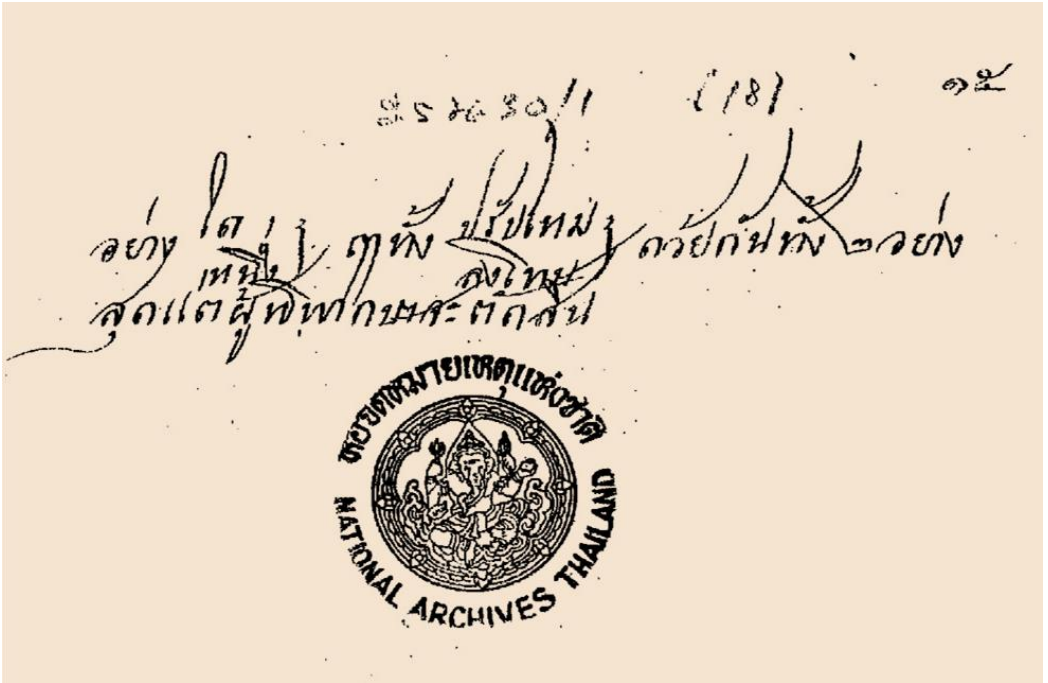
ข้อ ๒๑ เจ้าพนักงานผู้
คุมคนทางไกลกระตักทำจดหมายคน (เกิด) แล้วทูล
ตามข้อตามข้อนี้ โดยความในใจเพราะไม่เอาใจ
คิด เจ้าพนักงานผู้รับเหตุที่รับเหตุมาขึ้น
โดยไม่มีเหตุอันสมควรที่จะไปตรวจคดี กรมขุน
แล้วไม่เอาใจใส่ที่จะตรวจหาจะไว้ในสายคดี
ในหน้าที่แล้วไม่ทำสมควรตามหน้าที่คิด เมื่อ
ผู้ฟ้องฟ้องคดีเกิดความผิดเจ้าพนักงานกระทำการผิด
แต่อย่างหนึ่ง จะรับเจ้าพนักงานเป็นพี่น้องหลวง
กว่านี้หนึ่ง ๆ ที่ฟ้องไม่ผิดกว่า ๒ เดือน
ฎาบริบทใหม่แลบทที่โทษด้วยทั้ง ๒ อย่าง

ว่าด้วยเจ้าพนักงาน
ที่ผิดแต่กระตัก
คนๆ แล้วมีกรม
คนๆ แล้วมีกรม
แล้วทูลกรมขุน
ระมัดระวัง

ข้อ ๒๒ เจ้าพนักงานผู้รับเหตุ
คน (เกิด) ใน (หัวเมือง) ต่างๆ ทอดกัน
ผู้ (เกิด) ใน (หัวเมือง) ต่างๆ ทอดกัน
ขลุ่ยในหัวเมืองนี้ สำเนาหนึ่งด้วยลงมาเจ้าพนักงาน
รับสั่งอภัยเจ้าเป็นเจ้าในข้อความที่คิดเอามาจากสมุด
บางตัวจึงคิด คช, โยชน, คช, แปลงอักษร
ในจดหมาย, ในสมุดบัญชีสืบลำดับคดี
เจ้าพนักงานผู้รับเหตุ ความจริง จะรับเจ้าพนักงานผู้
เป็นพี่น้องหลวง

ว่าด้วยเจ้าพนักงาน
ผู้รับเหตุ
คน (เกิด) ใน (หัวเมือง) ต่างๆ
ทอดกัน

๑๕ & ๒๐/๑ (๑๙)

๙๓
แบบหนังสือสำคัญให้ผู้ลงนามโดยนิตยไปรษณีย์สำหรับ
หนังสือสำคัญสำหรับศพ

ที่ _____ แห่งที่ _____ กรุงเทพมหานคร ชื่อ _____ ๑ _____

หนังสือสำคัญสำหรับศพ _____ ๑ _____

๑ _____ จดศกภช ๑๒ _____ ที่ _____ ตั้งอยู่ _____ หมาย

เลขที่ _____ ในตำบล _____ หมู่บ้าน _____ อยู่

ได้ _____ ชื่อ _____ นาม _____ เป็น _____ กับผู้เคย

ได้หนังสือสำคัญสำหรับศพ _____ ๑ _____ จดศกภช ๑๒ _____ ที่ _____

ผู้ไปรับศพมาฝังที่ _____ ๑ _____ หนังสือสำคัญของ _____ แล้ว ขพ.ให้

จึงได้ให้หนังสือสำคัญ _____ เพื่อจะได้นำศพไปทำศพ

ที่ _____ ๑ _____ หนังสือสำคัญฉบับนี้ส่งแก่สมภารหอธรรมได้แล้ว

ขอให้อุปการให้ทำศพตามสมควรแก่เหตุ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบรมราชโองการ

ลงชื่อ _____ มาเป็นสำคัญ _____

คำขอเปลี่ยนแปลงผู้ถือหุ้นที่สำคัญในบริษัท

บริษัท... เป็นหนังสือสำคัญสำหรับค้ำประกัน
 เมื่อผู้... จะฝากตัวว่าตนไม่ได้มาลงชื่อบริษัท
 ภายใต้นามของ... จะได้แสดงหนังสือออก
 เป็นพยาน เมื่อระบุที่การค้ำประกันได้ การได้หนังสือไปส่งแก่
 สภากรรมการ... เพื่อให้ดำเนินการที่การค้ำประกันแล้วให้ส่ง
 หนังสือให้สภากรรมการ... จะได้ส่งไปยังที่พนักงานต่อไป

คำขอเปลี่ยนแปลงพนักงานที่ทำการในบริษัท

เมื่อลงชื่อบุคคลเกิดในจดหมายแล้ว ให้ถือข้อความต่อไปนี้
 หมายเกิด... เลขหมายแดง, เลขหมายเขียว, และเลขหมาย...
 ที่เคย... กับชื่อบุคคลชื่อ... กับชื่อบุคคลชื่อ...
 ผู้เคย... และลงชื่อบุคคลชื่อ... และทำพนักงานผู้ตรวจหนังสือ
 สำคัญของ... ภายใต้นามของ... เป็นพยานแจ้งมาชื่อใด
 ลงในหนังสือมีไว้เป็นระบับแล้ว แล้วให้พนักงานส่งชื่อไป...
 ลงที่หมายลงท้ายลงหนังสือ... แล้วมอบให้
 ผู้ลงชื่อบุคคล

เมื่อสภากรรมการ... ได้ระบุหนังสือ...
 ว่าจะไปทำการค้ำประกันแล้วก็ให้รับหนังสือ... แล้วมอบให้...
 ทางการตามปกติแล้วให้ส่งหนังสือไปยังกระทรวง...
 จะได้ส่งมายังกรมพระนครบาล

๒๕ x. 3๐/1 (๕๐)

ขงขมอยู่ใตงกรมพระศรีสุริยวงศ ท้าตหมยคณเดงแควจะได้ออปลอผ
 ใหลแองวาม กุฏยไหลว แลตย

ขมอยู่ใตงกรม พระสงฆ, กงกทท ๑๖๕๑
 ๑๖๕๑

๑๖๕๑ แองวาม กงกทท ๑๖๕๑ ๑๖๕๑
 ๑๖๕๑

ชื่อ	
ชื่อสกุล	
เกิดเมื่อไร	
ที่ฝังศพ	
ปี	ชื่อ
	ชื่อ
	จำนวนปีที่ฝังศพ
มา	ชื่อ
	ชื่อ
	เป็นบุตรของใคร
ชื่อ	ชื่อ
	ชื่อ
	ชื่อ

เป็นบุตรของ...
 ทหาร...
 แองวาม...
 ๑๖๕๑...
 ๑๖๕๑...
 ๑๖๕๑...